

Anna Nieminen, Venla Valkama, Miia Saarikallio-Torp, Anneli Miettinen

Äitien näkemyksiä haasteista siirryttäessä perhevapaalta työelämään

Tuloksia Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselystä

Kirjoittajat

Anna Nieminen, korkeakouluharjoittelija, YTM
Kelan tutkimus (31.7.2022 saakka)

Venla Valkama, korkeakouluharjoittelija, VTM
Kelan tutkimus (30.6.2020 saakka)

Miia Saarikallio-Torp, erikoistutkija, KTM
Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Anneli Miettinen, erikoistutkija, VTM
Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

© Kirjoittajat ja Kela

www.kela.fi/julkaisut

ISBN 978-952-284-153-7

ISSN 2323-9239

URI <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022121972506>

Helsinki 2022

Sisältö

Tiivistelmä	4
1 Johdanto	5
2 Äitien näkemyksiä perhevapaalta työelämään siirtymisen tukemisesta.....	6
2.1 Aineisto ja metodi.....	6
2.2 Lastenhoidon järjestäminen ja erilaisten paikallisten vaihtoehtojen selvittäminen	8
2.3 Työn joustojen ja osa-aikatyön merkitys äitien työhönpaluulle.....	13
2.4 Ammatinvalintaan, opiskeluun ja työnhakuun liittyvä ohjaus ja tuki	18
2.5 Äitien toivoma arjen tuki.....	18
2.6 Ympäristön asenteet.....	22
2.7 Äitien näkemyksiä lasten kotihoidosta ja varhaiskasvatuksessa aloittamisesta	24
3 Yhteenveto.....	26
Lähteet	28
Liite.....	29

Tiivistelmä

Suomessa pienten lasten äitien työllisyys on muita Pohjoismaita matalammalla tasolla. Suurin osa äideistä jää hoitamaan lasta kotihoidon tuella vanhempainvapaan päättyessä eli lapsen ollessa alle vuoden ikäinen. Vaikka pienten lasten äitien työllisyys on noussut, ovat naisten eläkekertymät yhä Suomessa yhä miehiä pienempiä. Yksi tähän vaikuttavista tekijöistä on naisten pidemmät perhevapaat.

Kelan tutkimuksen toteuttamassa Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyssä 2019 äideiltä kysyttiin, minkälaista tukea he olisivat kaivanneet työelämään siirtymisessä tai työn ja perheen yhteensovittamisessa. Tässä työpaperissa esitellään kysymykseen vastanneiden äitien vastauksia.

Eniten vastauksia tuli liittyen varhaiskasvatukseen ja työelämän joustoihin. Varhaiskasvatukseen ja lasten hoidon järjestämisen vaihtoehtoista kaivattiin helposti saatavilla olevaa tietoa. Varhaiskasvatukselta toivottiin joustavuutta, minkä lisäksi myös varhaiskasvatuksen laatu mietityttää äitejä. Varhaiskasvatuspaikan sijainti ja luotettavuus olivat merkittäviä tekijöitä vanhempien pohtiessa työhön paluun ajankohtaa. Työelämältä toivottiin joustavuutta erityisesti osa-aikatyön muodossa. Osa-aikatyön haasteena nähtiin taloudelliset seikat sekä työn järjestelyyn liittyvät kysymykset. Vastaajat peräänkuuluttivat myös työnantajalta ymmärrystä ja kannustusta pienten lasten vanhemmille ja heidän tarpeilleen. Yhteiskunnalta toivottiin ennen kaikkea taloudellista tukea ja tasa-arvoisempia työmarkkinoita.

Arkeen toivottiin tukea henkisen tuen, ohjauksen tai kodinhoitoavun muodossa. Vastaajien mukaan kodinhoitoapu toisi vanhemmalle mahdollisuuden levätä, mutta tarjoaisi myös aikaa lapsen kanssa. Asiantuntijoiden ohjausta ja neuvoja kaivattiin moniin arjen tilanteisiin, mutta ennen kaikkea työhön paluun ja lastenhoidon järjestelyiden ja vaikutusten arviointiin. Pieni osa vastaajista kaipasi tukea työnhakuun, ammatinvalintaan tai opiskeluun.

Ympäristön ja yhteiskunnan asenteet ja odotukset näkyivät vastauksissa. Äidit kokivat paineista siirtyä työelämään toiveitaan aikaisemmin ja osan mielestä lapsen kotihoitoa ei arvosteta tarpeeksi. Monet vastaajista olisivat halunneet olla lapsensa kanssa pidempään kotona, jos se olisi ollut taloudellisesti mahdollista. Äitien omasta mielestään lapsen liian aikaisesta hoitoon laittamisesta koettiin syyllisyyttä. Vanhempiin kohdistuu vastausten perusteella ristiriitaisia odotuksia, mikä aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta. Lisäksi äidit kokivat, että odotukset äitiä ja isiä kohtaan ovat erilaiset. Äitien odotetaan yhä kantavan suurin osa hoivavastuusta.

Asiasanat (YSO): äidit, lapsiperheet, perhevapaat, perhe-etuudet, varhaiskasvatus, päivähoito, lastenhoito, lastenhoidon tuet, kotihoito, kotihoidon tuki, työllisyys, työssäkäynti, työhönpaluu, työaika, osa-aikatyö, ammatinvalinta, ammatinvalinnanohjaus, opiskelu, ohjaus (neuvonta ja opastus), mielipiteet

1 Johdanto

Kelan tutkimus toteutti vuodenvaihteessa 2019–2020 sähköisen Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyn pienten lasten vanhemmille. Kyselyn otoksessa kuului 3 000 äitiysavustuksen saanutta äitiä, joilla kyselyhetkellä oli ainakin yksi vähintään puolivuotias lapsi. Kyselyyn vastasi 41 % kyselyn otosjoukkoon kuuluneista äideistä (N = 1 202). (Ks. kyselystä tarkemmin Valkama ym., 2020.)

Uudenmaan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus) toteuttaman Perhevapaalta työelämään -hankkeen tietotarpeita varten Kelan Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyssä selvitettiin myös äitien ajatuksia työelämään siirtymisestä ja työn ja perheen yhteensovittamisesta. Perhevapaalta työelämään -hanke on sosiaali- ja terveystieteiden ja työ- ja elinkeinoministeriön yhteishanke, jonka tarkoituksena on ollut mm. tukea perhevapaalla olevien joustavaa siirtymistä koulutukseen tai työelämään heille räätälöityjen palvelujen avulla.

Suomessa lasta on voinut ennen syksyä 2022 voimassa olleen lainsäädännön mukaan hoitaa vanhempainpäivärahan turvin siihen asti, kun lapsi on noin 9 kuukauden ikäinen. Äitiysrahaa voi saada 105 päivää ja isyyusrahaa 54 päivää. Tämän lisäksi vanhemmilla on käytössä jaettava oleva vanhempainraha, jota voi saada 158 päivää. Vanhempainvapaa päättyy lapsen ollessa noin 9 kuukauden ikäinen. Tämän jälkeen lapsi voi aloittaa varhaiskasvatuksessa, tai vanhempi voi jäädä palkattomalle hoitovapaalle, kunnes lapsi täyttää 3 vuotta. Jos alle kolmevuotiaista hoidetaan kotona eikä hän osallistu kunnalliseen varhaiskasvatukseen, voidaan kotihoidon ajalta maksaa kotihoidon tukea. Lasta voi hoitaa kotona äiti, isä tai muu hoitaja. Vaikka osa vanhempainvapaasta ja kotihoidon tuki on molempien vanhempien käytettävissä, käyttävät äidit edelleen suurimman osan perhevapaista. Isien vapaiden käyttö on kasvanut hitaasti (Saarikallio-Torp & Miettinen, 2021). 1.8.2022 voimaan astuneella perhevapaauudistuksella on pyritty tasaamaan vanhempainvapaan käyttöä vanhempien kesken.

Tilastokeskuksen tuoreimpien tietojen mukaan lapsiperheiden äitien työllisyysaste on viime vuosina noussut. Äitien työllisyysaste nousi vuoden 2018 77,2 %:sta 79,2 %:iin vuonna 2020. Eniten työllisyysaste nousi niiden äitien keskuudessa, joiden nuorin lapsi oli alle 3-vuotias. Samalla ajanjaksolla miesten työllisyysaste laski ja kaikkien naisten työllisyysaste pysyi ennallaan. (Tilastokeskus, 2021.) Naisten eläkekertymät jäivät kuitenkin yhä Suomessa miesten eläkkeitä pienemmiksi. Sosiaali- ja terveystieteiden raportin mukaan naisten kuukausieläkkeet ovat jopa viidenneksen miesten kuukausieläkkeitä pienempiä. Sukupuolten välisessä työllisyysasteessa ja työurien pituudessa ei ole merkittäviä eroja. Eläkkeiden erot selittyvätkin miesten ja naisten erisuuruisella ansiotasolla. Perhevapaiden ja muun hoivan painottuminen naisille on yksi ansio- ja tätä kautta eläke-eroihin vaikuttava tekijä. (Koskenvuo, 2016; Kuivalainen ym., 2019.)

Suomessa pienten lasten äitien työllisyys on muita Pohjoismaita matalammalla tasolla. Kotihoidon tuki on Suomessa erityisen suosittu tukimuoto ja työmarkkinatilanteestaan riippumatta suurin osa äideistä hoitaa lasta kotihoidon tuella ainakin jonkin aikaa (Saarikallio-Torp ym., 2020). Äidin työmarkkinatilanne vaikuttaa kuitenkin siihen, kuinka pitkäksi aikaa kotihoidon

tuelle jäädään. Työsuhteessa olevat äidit palaavat perhevapailta nopeammin töihin. Sen sijaan työttömien, opiskelijoiden ja työvoiman ulkopuolella olevien äitien paluu perhevapailta työelämään on hitaampaa. Heikossa työmarkkina-asemassa olevien äitien keskuudessa pidemmät kotioidon tukijaksot ovat yleisempiä. Työelämään paluuseen voivat vaikuttaa äidin hoitoprefereenssit, mutta myös työsuhteen tai koulutuksen puuttuminen sekä lastenhoidon ja arjen järjestämisen haasteet. (Ks. mm. Räsänen ym., 2020.)

Tässä työpaperissa esitellään Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyyn 2019 vastanneiden äitien ajatuksia työelämään paluun ja työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen helpottamiseksi.

2 Äitien näkemyksiä perhevapaalta työelämään siirtymisen tukemisesta

2.1 Aineisto ja metodi

Aineistona hyödynnämme Kela tutkimusyksikössä vuodenvaihteessa 2019–2020 kerättyä Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyaineistoa.¹ Kyselyyn äitilomakkeella äitien tuen tarpeista työelämään siirtyessä tai työn ja perheen yhteensovittamisessa kysyttiin seuraavan avoimen kysymyksen avulla:

”Perhevapaalta työelämään siirtyminen on taitekohta, jossa perheitä voidaan tukea eri tavoin. Myös niillä vanhemmilla, joilla työhön paluu sujuu ongelmitta, voi työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen olla toisinaan haastavaa. Kun mietit mahdollista siirtymistä työelämään tai työn ja perheen yhteensovittamista, minkälaista tukea tai apua sinä tarvitsisit tai olisit tarvinnut?”

Avoimeen kysymykseen kertyi vastauksia runsaasti; siihen vastasi kaikkiaan 501 äitiä, mikä on 42 % kaikista kyselyyn vastanneista äideistä. Tässä työpaperissa äitien vastauksia on tarkasteltu erottaen toisistaan pitkään kotona olleet äidit ja muut äidit. Pitkään kotona olleista, eli heistä, jotka olivat kyselyn kohteena olevan lapsen syntyessä olleet työttömänä tai kotona hoitamassa aiemmin syntynyttä lasta, vastasi avoimeen kysymykseen 74 äitiä (36 % kaikista pitkään kotona olleista äideistä, N = 208).

Vastaajan ikä on raportoitu ikäryhmittäin. Koulutus on luokiteltu kolmiluokkaiseksi muuttujaksi siten, että yhdessä luokassa ovat peruskoulun tai lukion suorittaneet, toisessa luokassa ammatillisen koulutuksen, opistotason tai alemman ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet ja kolmannessa luokassa ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon tai yliopistotason koulutuksen suorittaneet. Vastaajan työmarkkina-asemaa ennen kyselyn kohteena olevan lapsen syntymää on kuvattu sen perusteella, onko äiti ollut äitiysvapaalle jäädessään ansiotyössä palkansaajana tai yrittäjänä, kotona hoitamassa aiemmin syntynyttä lasta, opiskelijana, työttö-

¹ Ks. kyselyn toteutuksesta tarkemmin: Valkama ym., 2020.

mänä tai muussa tilanteessa. Näiden lisäksi vastaajilta tiedusteltiin toimialaa, jolla he ovat viimeksi työskennelleet. Liitteeseen on kuvattu vastaajien taustatietoja kahdessa eniten vastauksia keränneessä teemassa. Vastaajien anonymiteetin varmistamiseksi vastauksiin ei pääasiassa ole liitetty vastaajan taustatietoja, vaan näitä kuvaillaan yleisemmällä tasolla.

Taulukko. Avoimen kysymyksen ("Kun mietit mahdollista siirtymistä työelämään tai työn ja perheen yhteensovittamista, minkälaista tukea tai apua sinä tarvitsisit tai olisit tarvinnut?") vastausten perusteella muodostettujen luokkien jakaumat vastaajien työelämään siirtymisen tai työn ja perheen yhteensovittamisen tuen tarpeista. Äidit, jotka vastanneet avokysymykseen, N = 501.^a

	Kaikki, N	Kaikki, %	Pitkään kotona olleet, % (N = 74)	Muut, % (N = 427)
Lastenhoidon järjestäminen ja erilaisten paikallisten vaihtoehtojen selvittäminen	173	35 %	41 %	33 %
Työn joustavuuden mahdollisuudet (esim. joustava työaika, osittainen hoitovapaa, lyhennetty työviikko, etätyömahdollisuudet)	257	51 %	39 %	53 %
AmmatINVALintaan, opiskeluun ja työnhakuun liittyvä ohjaus ja tuki	13	3 %	11 %	1 %
Äitien toivoma arjen tuki	109	22 %	19 %	22 %
Ympäristön asenteet	23	5 %	7 %	4 %
Äitien näkemyksiä lasten kotihoidosta ja varhaiskasvatuksen aloittamisesta	45	9 %	5 %	10 %
Muu (ml. rahallinen tuki, perhevapaiden uudistaminen)	35	7 %	8 %	7 %
N (ko. avokysymykseen vastanneet)	501			
N (yhteensä koko aineistossa)	1 204		208	996

^a Prosenttiosuudet eivät summaudu sataan, koska vastaajan antama avovastaus on saattanut luokitua useampaan sisällölliseen alaluokkaan.

Työn ja perheen yhteensovittamisen keskeisenä helpottavana keinona nähdään yhtäältä työn joustojen merkitys (51 %), kuten mahdollisuus tehdä lyhennettyä työviikkoa tai muutoin osaaikatyötä, ja toisaalta lastenhoidon järjestämiseen liittyvät kysymykset (35 %). Pitkään kotona olleet ja muut äidit eroavat jossain määrin toisistaan vastaustensa perusteella. Pitkään kotona olleiden vastauksissa korostuivat muita hieman enemmän lastenhoidon järjestämisen vaihtoehtojen selkeyttäminen (41 %), ammatINVALintaan, opiskeluun ja työnhakuun liittyvä tuki (11 %) sekä ympäristön asenteet (7 %). Yli puolet niistä äideistä, jotka eivät olleet olleet kotona pitkään, taas toivoivat lisää joustavuutta työelämään.

Luvuissa 2.1–2.6 esitellään tarkemmin avoimen kysymyksen vastauksia taulukossa lueteltujen vastausluokkien mukaisesti. Taulukon viimeinen luokka ("Muu") sisältää vastauksia, joissa esiin otetut aiheet eivät olleet luokiteltavissa muihin osioihin. Vastaukset sisältävät esimerkiksi toiveita rahallisesta tuesta tai ehdotuksia perhevapaiden uudistamiseksi. Taloudelliset teemat ja perhevapaajärjestelmä tulevat kuitenkin esiin myös muissa luokissa ja näin ollen niitä esitellään tässä raportissa. "Muu"-luokkaa ei ole esitelty omassa luvussaan sen pienuuden ja vaihtelevien teemojen vuoksi.

2.2 Lastenhoidon järjestäminen ja erilaisten paikallisten vaihtoehtojen selvittäminen

Suuri osa äitien avovastauksessaan esittämistään toiveista liittyi lastenhoidon järjestämiseen ja varhaiskasvatukseen käytäntöihin. Näitä asioita esiin nostaneista äideistä 58 % oli ammatillisen koulutuksen, opistotason tai alemman ammattikorkeakoulututkinnon käyneitä ja melkein kolmasosa (33 %) ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon tai yliopistotutkinnon suorittaneita. Vastaajia oli monelta toimialalta, mutta edustetuimpina olivat terveyden-/sairaanhoito- (27 %), opetus-, koulutus- ja sosiaaliala (21 %) sekä informaatio-, viestintä-, tutkimus-, hallinto- ja rahoitusala (21 %). Varhaiskasvatukseen liittyviä haasteita esiin nostaneista vastaajista yli puolella oli yksi lapsi. (Liite.) Voikin olla, että lastenhoidon järjestäminen työhön palatessa aiheuttaa haasteita ja tiedontarpeita erityisesti ensimmäisen lapsen kohdalla.

Vastausten perusteella lastenhoidolta kaivattiin erityisesti laatua, luotettavuutta, helppoutta ja joustavuutta. Tärkeimpinä asioina vastauksista korostuivat helposti saatavilla oleva tieto eri mahdollisuuksista, varhaiskasvatuksen joustavuus oman elämäntilanteen ja töiden mukaan sekä varhaiskasvatuksen laatu ja hoitopaikkojen saatavuus. Seuraava korkeakoulutetun ja tekniikan alalla työskentelevän äidin vastaus tiivistää monien muidenkin äitien toiveet.

”Hyvän, luotettavan hoitopaikan läheltä. Tarpeeksi tietoa päivähoidosta ja sen arjesta sekä hoitajista ja käytännöistä hoitopaikassa. Tutustumista päivähoitoon ja mahdollisesti keinoja sovittaa päivähoitoa lapsen tarpeisiin.”

Erilaiset hoitomahdollisuudet ja siirtymä varhaiskasvatukseen. Tieto erilaisista mahdollisuuksista lastenhoidon järjestämiselle nähtiin tärkeänä, ja sitä myös kaivattiin lisää. Tietoa kaivattiin erilaisista mahdollisuuksista järjestää lapsen hoito, hoitopaikan hakemisesta sekä konkreettisista asioista, jotka tulisi ottaa huomioon varhaiskasvatuksen aloituksessa. Tiedon tarvetta esiin nostaneet äidit edustivat kaikkia eri koulutusluokkia ja monia eri toimialoja. Vastaajien joukossa oli sekä pidempään kotona olleita että ansiotyössä ennen lapsen syntymää olleita äitejä. Seuraavat kolme vastausta ovat äideiltä, jotka ovat olleet kotona ennen nykyisen lapsen syntymää (työttömänä tai hoitamassa edellistä lasta).

”Paremmiin tietoa päiväkodeista, perhepäivähoitajista ja ylipäättänsä millaisia erilaisia vaihtoehtoja löytyy. Onko kotiin mahdollista saada hoitajaa jos kyse esim. pienestä lapsesta.”

”Tietoa päivähoidoista, miten, missä ja milloin pitäisi hakea valitsemaansa paikkaan. Nämä tiedot olen saanut lähinnä kuulopuheilla.”

”Neuvontaa eri mahdollisuuksista.”

Vastaajat kaipasivat tietoa varhaiskasvatuksen ja lastenhoidon erilaisista vaihtoehtoista, kuten päiväkodeista ja perhepäivähoidosta. Osa tiedontarpeista on melko konkreettisia, kuten miten

ja milloin varhaiskasvatukseen haetaan. Myös vertaistuen tarvetta tuotiin esiin. Kuten seuraavista vastauksista käy ilmi, myös työssä ennen lapsen syntymää olleet äidit kaipaavat samankaltaisia asioita.

”Tietoa hoitovaihtoehdoista. Vertaistukea, kokemuksia siitä miten muut hoitavat kyseisen tilanteen käytännössä. Kaikki on uutta siinä tilanteessa ensimmäisen lapsen kanssa, joten haluaisin saada tietoa ihan käytännön asioista.”

”Olen palannut jo töihin ja lapsi on vielä isän kanssa kotona. Tämä siirtymä meni helposti mutta päiväkodin aloitus jännittää ja pelottaa. Kaipaisin enemmän ohjausta ihan perusasioista miten päiväkodin alkuun valmistaudutaan ja mitä tavaroita pitäisi hankkia.”

”Mielestäni on hankala löytää tietoa netistä koskien kerhotoimintaa tai muuta osan viikosta koskevaa hoitoa alle 2 v lapselle. Kuopus syntyy viikon päästä ja haluaisin lähiaikoina esikoisen (14 kk) edes muutamaksi päiväksi johonkin kerhoon tai päiväkotiin, mutta tietoa ei löydy mistään että miten tämä onnistuu.”

Ensimmäisestä vastauksesta käy ilmi tiedon erityinen tarve ensimmäisen lapsen kohdalla. Tietoa kaivataan työhön paluun eri vaiheisiin: Vastaajia mietitytti, mistä saada tietoa lastenhoidon järjestämisen vaihtoehdoista, kuinka varhaiskasvatukseen haetaan ja miten varhaiskasvatuksen alkuun tulisi käytännössä valmistautua. Kokopäiväisen hoidon lisäksi kaivattiin tietoa esimerkiksi kerhotoiminnasta ja muusta osa-aikaisesta hoidosta tai lastenhoitoavusta.

Syyskuussa 2018 voimaan tulleen varhaiskasvatuslain (L 540/2018) uudistuksen mukaan kunnat ovat velvollisia tarjoamaan lapsen huoltajille neuvontaa ja ohjausta käytettävissä olevista varhaiskasvatuspalveluista. Palveluohjauksessa huoltajille tulisi selvittää varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot ja muut lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen vaikuttavat seikat. Palveluohjaukselle ei ole kuitenkaan tarkkaa määritelmää ja käytännössä sen toteutus vaihtelee kunnittain. Pääosin palveluohjaukset järjestyvät osana varhaiskasvatuspalveluja, mutta myös neuvolassa käydään lastenhoidon järjestämiseen liittyviä keskusteluita. (Alasuutari ym., 2022.)

Alasuutarin ym. (2022, s. 70) selvityksessä havaittiin, että palveluohjaus keskittyy usein varhaiskasvatuksen aloituksen käytännön seikkoihin ja ajoittuu monesti tilanteeseen, jossa vanhempi on jo hakenut lapselle varhaiskasvatuspaikkaa. Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyn avointen vastausten perusteella osa vanhemmista ei kokenut saaneensa tarpeeksi neuvontaa varhaiskasvatuksen vaihtoehdoista. Ohjausta saatetaan siis kaivata jo aikaisemmassa vaiheessa eli esimerkiksi ennen päätöksentekoa lastenhoidon järjestämisestä. Kysely on toteutettu vuoden 2019 lopussa ja lakimuutos on tullut voimaan syksyllä 2018. Voikin olla, etteivät lakimuutoksen aiheuttamat muutokset ohjauksen ja neuvonnan käytäntöihin olleet kaikkialla vielä vakiintuneet kyselyn toteutushetkellä.

Siirtymät päiväkodin, työpaikan ja kodin välillä ja lapsen hoitopäivän pituus. Osa vastaajista koki haasteeksi erityisesti päiväkodin ja työn väliset aikataulut ja siirtymät. Samankaltaisia haasteita nostivat esiin äidit koulutuksesta ja työmarkkinatilanteesta riippumatta. Esimerkiksi

perusasteen käynyt kotona lapsen kanssa ollut äiti nosti avoimessa vastauksessaan haasteena ”Päivähoidon tiukat aikarajat ja siitä johtuva kiire töihin lähtiessä ja sieltä tullessa”. Toinen, korkeakoulutettu ja yhteiskunta-/sosiaalialalla työskentelevä äiti sen sijaan toivoi ”Joustoa työpaikalta, esim. lapsen hoitoon viennit ja haut”. Yleinen esiin noussut huoli siirtymiin liittyen oli lapsen hoitopäivän pituus:

”Päivähoitopaikkoja pitäisi olla enemmän, ettei tarvitsisi sen takia kuskata lasta toiselle puolelle kaupunkia esim. Tampereella. Lapselle tulee todella pitkiä hoitopäiviä kun vanhempien työpäivien lisäksi aikaa menee myös matkoihin 30 min suuntaansa.”

”Myös se mietityttää hieman, miten saada soviteltua lapsen hoitopäivien aikataulu ja omien sekä puolison työpäivien aikataulu sujuvasti niin, ettei lapsen tarvitsisi olla hoidossa mahdollisimman pitkiä päiviä.”

Yhteistä monissa vastauksissa oli työn ja päiväkodin aikataulujen yhteensovittaminen. Osa vanhemmista kokee haasteelliseksi aikataulujen sovittamisen tuoman kiireen tunteen, toiset taas nostivat esiin lapsen näkökulman eli pitkäksi venyvän hoitopäivän. Ratkaisuehdotukset aikatauluhaasteisiin vaihtelivat jossain määrin. Toisaalta toivottiin parannusta varhaiskasvatuksen käytäntöihin, kuten päiväkodin aikatauluihin tai siihen, että hoitopaikan saisi läheltä työpaikkaa tai kotia. Toisaalta toivottiin joustoa myös työpaikan puolelta lapsen hoidosta hakemisen helpottamiseksi.

Vanhemman epäsäännöllinen työaika ja lastenhoito. Vanhemman vuorotyön tai muuten epäsäännöllisten työaikojen koettiin lisäävän haastetta lapsen hoidon järjestämiselle, sillä olemassa olevien varhaiskasvatusmahdollisuuksien ei koettu vastaavan perheen tarpeisiin.

”Lastenhoito apua. Maatalousyrittäjä on ’aina töissä’ vaikka olisikin perhevapaalla. Kunnallinen päivä/vuorohoito ei voi vastata hoidon tarpeeseen varsinkaan lypsykarjatilallisille, koska ’töihin lähdetään’ vähintään kaksi kertaa päivässä.”

”Asumme kaukana päiväkodeista ja keskustasta. Olemme yrittäjiä, meille on todella vaikea saada kunnallista apua sesonkiaikoina, koska yrityksemme työnkuva ei missään nimessä voi olla 8–16, vaan se on kokopäiväistä tai kaksijakoista, aamulla työtä ja illalla. Kunta ei pysty tulemaan meille hoitamaan lapsia kuin max 3 tuntia viikossa. Muuta apua emme saa. Meille siis äitiyslomat, vanhempainvapaat ja kotihoidontuki on ehdottoman tärkeitä vähintään 3 ikävuoteen saakka. Mieluummin se saisi yrittäjille olla pitempi. Päivähoito ei tule kysymykseen pienen iän vuoksi eikä pitkän matkan vuoksi. – –.”

”Nopean lastenhoidon tuki. Minun työni liikunnanohjaajana on lähinnä ilta- ja viikonlopputöitä. Miehen työaika 8–16, mutta voi joutua vuorokauden varoitusajalla lähtemään viikon työreissulle. Silloin olen vaikeuksissa, mistä saan hoidon, jotta voin mennä töihin. Ei ole varaa maksaa hoitopaikkaa koko aikaa ja samalla viedä lasten mahdollisuutta olla isänsä kanssa.”

Edellisissä vastauksissa lapsen syntyessä kotona (työttömänä tai edellistä lasta hoitamassa) olleet äidit kuvailevat haasteita työajoiltaan epätyypillisen työn ja päivähoidon yhdistämisessä. Toinen vastaajista kertookin kotihoidon tuen olevan tärkeä perheensä työtilanteessa. Varhaiskasvatuspalveluiden voidaan siis kokea vastaavan niin huonosti perheen tarpeisiin, että kotiin jääminen lapsen kanssa nähdään ainoana mahdollisena vaihtoehtona. Vuorotyön haasteita nostettiin esiin myös niiden äitien vastauksissa, jotka olivat olleet ansiotyössä ennen lapsen syntymää:

”Teen kolmivuorotyötä, joten työhön paluussa tarvitaan muulta perheeltä ja isovanhemmilta joustoa siinä vaiheessa, kun siirryn tekemään kaikkia vuoroja.”

”Pahimmat vaikeudet sovittaa vuorotyö päivähoitoon.”

Varhaiskasvatuksen ei aina katsottu olevan riittävä apu työn ja lastenhoidon yhdistämisessä siinä tapauksessa, että vanhempi teki vuorotyötä. Tällöin apuna saatetaan käyttää myös muita tukiverkostoja. Monissa vastauksissa toivottiin kokoaikaisen varhaiskasvatuksen sijaan mahdollisuuksia saada tilapäistä tai joustavampaan lastenhoitoapua esimerkiksi arjen akuutteihin tilanteisiin.

Varhaiskasvatuksen koettu laatu. Laadukas varhaiskasvatus näyttäytyi äitien vastauksissa tärkeänä teemana. Laadukkaisiin ja riittäviin varhaiskasvatuspalveluihin viitattiin kymmenissä vastauksissa. Päiväkoteihin toivottiin mm. enemmän työntekijöitä ja pienempiä ryhmäkokoja. Lisäksi nousi esiin jo aiemmin mainittu toive päiväkotien määrästä ja sijainnista. Vanhemmat toivoivat nopeampaa ja helpompaa pääsyä haluamaansa päiväkotiin.

”Päivähoidon, johon voi luottaa niin että tietää lapsen olevan turvassa ja tyytyväinen. Ja että hän saa huomiota, syliä ja tukea. Eli pienet lapsiryhmät, jaksavat hoitajat ja turvallinen ympäristö.”

”Pienempiä ryhmäkokoja ja sopivia hoitajamitoituksia varhaiskasvatukseen.”

”Enemmän resursseja hoitopaikoille, jotta hoitajilla on aikaa hoitaa lapset hyvin.”

”Meillä on onneksi niin hyvä päiväkoti että ei ollut mitään huolta palata töihin.”

Osa varhaiskasvatuksen laatutoiveista liittyi nimenomaan lapsen tarpeisiin. Toivottiin, että lapsi saisi varhaiskasvatuksessa tarpeeksi huomiota ja hoivaa. Viimeinen vastaus yllä havainnollistaa monen muunkin vastaajan kuvailemaa laadukkaan varhaiskasvatuksen merkitystä. Laadukas hoito vähentää vanhempien huolta töihin paluusta. Monet vastaajista kuitenkin nostivat esiin haasteita laadukkaan varhaiskasvatuspaikan löytymisestä:

”Olen itse päiväkodissa töissä ja mielestäni ryhmäkoot ovat liian suuria pienen lapsen hyvinvoinnin tukemiseen, vaikka työntekijät tekevät parhaansa. Omaa työelämään siirtymistä tukisi, jos tietäisin että lapseni ryhmän koko mahdollistaa kaikkien lasten huomioimisen ja kuulluksi tulemisen.”

”Luottamuksen siitä, että lapseni pääsee turvalliseen päivähoitoon kodin lähelle tutujen (ei jatkuvasti vaihtuvien) hoitajien huomaan. Miksi meillä ei ole lähipäiväkoteja, kuten on lähikouluja? Tämä on suurin ja eniten stressiä aiheuttava asia ainakin omalla alueellani Helsingissä, kun vanhemmat miettivät töihinpaluuta. Päivähoito kuntoon!”

”– – Lisäksi päivähoitopaikkoja tulisi lisätä pääkaupunkiseudulla. On erittäin raskasta joutua kuskaamaan lastaan hoitopaikkaan, joka voi sijaita toisella puolen kaupunkia. Päiväkodeista tulisi tulla samanlainen lähipalvelu kuin koulusta.”

”Varhaiskasvatuksen laatuun tulee saada parannusta. Liian isot ryhmät, liian vähän aikuisia sekä liian paljon tavoitteita varhaiskasvatuksessa. Jopa suuremmat hoitomaksut kiinnostavat, jos sillä saadaan suhdeluvut pienemmiksi ja laatu paremmaksi.”

Vastaajat olivat huolissaan päiväkotien hoitajamäärästä, ryhmäkoosta ja sijainnista. Monissa vastauksissa nostettiin esiin oman kaupungin huono tilanne varhaiskasvatuspaikkojen saataavuuden suhteen. Osa vastaajista toivoikin, että päiväkotipaikka määräytyisi samalla tavalla kuin koulu. Varhaiskasvatuksen haasteet saattoivatkin vastaajien mukaan siirtää työhönpaluuta myöhemmäksi, kuten seuraavat vastaajat kertovat:

”Töihin paluu odottaa reilun kuukauden päästä, lapsen hoitopaikkatarve kahden. Lähipäiväkodit ovat täynnä, tieto hoitopaikasta (varsinkin jos se on kaukana) stressaa ja vaikuttaa vielä siihen, jatkuuko hoitovapaa sittenkin.”

”Haluaisin tehdä esim. 6 h päiviä. Varhaiskasvatuksen laatu on niin huonoa (ryhmäkoot, liian vähän kasvattajia), etten haluaisi laittaa lastani päiväkotiin ollenkaan.”

”– – On myös aivan järjetöntä, että päivähoitopaikkaa tarvitsisi hakea jo tyyliin siinä vaiheessa, kun vauva syntyy. Ainakin Turussa suositellaan hakemaan jo 1 vuotta ennen, jotta mahdollisuus päästä haluamaansa paikkaan paranee. Päivähoidon tilanne on yksi suurimpia tekijöitä, minkä tähden meidän lapsemme ovat pitkään kotona.”

”Päiväkotien tilanne on ihan mahdoton Tampereella ja se stressaa töihinpaluuta. Se, että hoitopaikkaa kodin läheltä ei saakaan on autottomalle valtava huoli. Tässä haluaisi, että palvelut pelaisi ja suuressa elämänvaiheessa asiat toimisi. Jotain henkistä tukea tässä tarvitsee. :) Toisesta lapsesta haaveilu on kaukana, kun päivähoitopaikat ovat täynnä. Töihinpaluuta siirrän nyt siinä toivossa, että saisimme hoitopaikan lähempää.”

Osa vastaajista myös koki, ettei päiväkotia ole heille tai lapselle paras lastenhoidon vaihtoehto. Tästä syystä toivottiin enemmän myös muita hoitomuotoja:

”Perhepäivähoitopaikkoja. Pieni lapsi EI SOVI päiväkotiin.”

”Luotettava päivähoitopaikka, ei liian isoja ryhmäkokoja, mahdollisuuksia perhepäivähoitopaikkoihin.”

”– – Pieniä päiväkotiryhmiä, joissa pienet lapsia pystytään kohtaamaan lämmöllä. Lisää aikuisia, vähemmän lapsia! Enemmän perheille vaikutusmahdollisuuksia saada päättää haluamansa hoitomuoto (perhepäivähoito, ryhmis, pk jne.) vanhempien stressi vähentyisi.”

”Perhepäivähoitajien parempi saatavuus tai yksityisen hoitajan joustavampi palkkaaminen.”

Tässä luvussa on koottu vastaajien toiveita liittyen varhaiskasvatuksen järjestämisen vaihtoehtoihin. Osa vanhempien toiveista kohdistui nimenomaan varhaiskasvatukseen: Lapsen hoidon toivottiin järjestyvän ajallisesti ja sijainnillisesti niin, että työn ja lastenhoidon yhdistäminen olisi mahdollisimman mutkatonta eikä hoitopäivän pituus venyisi liian pitkäksi. Varhaiskasvatukseen toivottiin parempia resursseja ja lapselle toivottiin laadukasta hoitopaikkaa. Toisaalta osa vanhemmista koki, etteivät varhaiskasvatusvaihtoehdot vastaa heidän tarpeisiinsa. Näissä tapauksissa vanhemmat tekivät usein vuorotyötä tai joutuivat esimerkiksi lähtemään lyhyellä varoitusajalla töihin. Vanhempien työt saattavat siis vaatia joustavampaa lastenhoidon muotoa akuutteihin työtilanteisiin kuin mitä on tarjolla. Haastavien työaikojen vuoksi myös perhevaapat nähtiin tärkeänä järjestelmänä pikkulapsiarjessa.

2.3 Työn joustojen ja osa-aikatyön merkitys äitien työhönpaluulle

Eniten vastauksia tuli liittyen työelämän jouston tarpeisiin sekä osa-aikatyöhön. Kaikista 501 avovastauksesta yhteensä 257 vastauksessa (51 %) toivottiin osa-aikatyötä tai muuta joustavuutta työelämältä. Yli puolet (54 %) asian esiin nostaneista vastaajista oli ammattikoulutuksen, opistotason tai alemman ammattikorkeakoulun käyneitä. Huomattava osuus oli myös yliopistokoulutuksen tai ylemmän ammattikorkeakoulun suorittaneita, 41%. Vastauksia tuli äideiltä kaikilta toimialoilta, mutta lähes kolmannes (31 %) vastaajista oli terveyden- tai sairaanhoitoalalta. Toiseksi eniten vastaajia oli opetus, koulutus- ja sosiaalialalta (25 %). Työn joustavuutta avovastauksissaan kaivanneista äideistä 45 %:lla oli yksi lapsi. (Liite.)

Moni vastaajista toivoi parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia. Äidin työhön paluulle ja lapsen varhaiskasvatuksen aloittamiselle toivottiin osa-aikatyön avulla ”pehmeää laskua”. Osa vastaajista toivoi myös voivansa joustavammin porrastaa työhön paluuta. Ehdotuksia perusteltiin sekä lapsen että vanhemman tarpeilla:

”Ehkä osittaista vanhempainvapaata ja osittaista työtä, esim. 60 % työviikko ja 40 % vanhempainvapaa, esim max 2 kk, jolloin lapsen ei tarvitsi välittömästi aloittaa koko-aikaista päivähoitoa päiväkodissa ja saisi pehmeän alun ulkopuoliseen hoitoon.”

”– – Äitinä työelämään paluu on varmasti aina jännittävää. Itseä mietityttää tulevat työtehtävät, kaikki muutokset poissaolon aikana ja niiden sisäistäminen sekä totta kai

keskittyminen ja töissä jaksaminen ovat asioita joita murehdin jo nyt vaikka olen vielä vuoden kotona. Nykyinen työelämä on todella hektistä ja jatkuvan muutoksen hyväksymistä. Ei ole helppoa palata töihin ja ottaa kiinni kaikki missä on jäänyt jälkeen. Olisi hyvä jos töihin voisi tehdä pehmeän paluun ja saisi rauhassa sisäistää kaikki muutokset. Odottaisin työnantajalta parempaa ymmärrystä äitien tilanteeseen ja sitä kautta omaa perehdytysuunnitelmaa. – –”

”Mietin omaa jaksamista, varsinkin jos minun täytyy jatkaa vuorotöissä. Toivoisin voin tehdä osa-aikaista siinä tapauksessa.”

Osa-aikatyön koettiin helpottavan myös pikkulapsiarjen hallitsemista. Äitien toiveet osa-aikatyön muodoista ja työelämän joustoista vaihtelivat jonkin verran. Osa toivoi lyhyempää työviikkoa ja osa lyhyempää työpäivää. Lyhyemmän työpäivän koettiin helpottavan arjen sujumista ja lapsen hoidosta hakemista. Lisäksi kaivattiin työnantajan puolelta yleisesti joustoa pikkulapsiarjen tilanteisiin. Jonkin verran nostettiin esiin myös etätyötä yhtenä joustavuuden lisäämisen mahdollisuutena. Kysely on toteutettu vuoden 2019 lopussa, joten koronapandemian aiheuttama etätyön lisääntyminen ei vielä näy vastauksissa.

”Osa-aikainen tai osaviikkoinen ’työhöntutustuminen’ mahdolliseksi pikkuhiljaa ennen varsinaista töihin paluuta.”

”Lyhennettyä viikkoa tai osa-aikaistettua työtä. Ja myös sitä että saisi itse päättää työajat ja päivät.”

”Mahdollisuuden etäpäiviin tai osa-aikaiseen työhön, sekä joustavan työajan jotta pääsisin hakemaan lapsen päiväkodista ajoissa.”

”Toivon että työpaikat tukevat osa-aikaista työntekoa kun lapsi on pieni ja aloittaa päivähoidossa. Myös etätyöt yms. helpottavat lapsiarkea.”

”Varmasti enemmän työpaikalta ymmärrystä ja tukea lyhyemmän viikon / lyhyempien päivien tekemiseen. Haluan laittaa taaperoni päiväkotiin, mutta en heti yli 8 päivässä. Max 6 tuntia ja joskus perjantaina vapaa. Miten ihmeessä sellainen onnistuu jos työympäristö ei sitä salli.”

Lain mukaan työntekijällä on oikeus jäädä osittaiselle hoitovapaalle, eli lyhentää työaikaansa, siihen asti, kunnes perusopetuksessa olevan lapsen toinen lukuvuosi on päättynyt. Edellytyksenä työajan lyhentämiselle on, että työntekijä on työskennellyt työnantajan palveluksessa vähintään kuusi kuukautta viimeisen 12 kuukauden aikana. Työnantaja ja työntekijä sopivat yhdessä osittaisen hoitovapaan tarkemmista järjestelyistä. Työnantaja voi kieltäytyä antamasta osittaista hoitovapaasta vain siinä tapauksessa, että siitä aiheutuu työpaikan palvelu- tai tuotantotoiminnalle vakavaa haittaa. Työnantajan on tällöin myös esitettävä työntekijälle selvitys kieltäytymisen perusteista. (Työsopimuslaki 55/2001.) Alle 3-vuotiaan lapsen hoidon järjestä-

miseksi työaikaansa lyhentävä tai osa-aikatyötä tekevä vanhempi voi saada joustavaa hoitorahaa, jonka määrä riippuu työajan pituudesta (v. 2022: 258,50–172,33 e/kk). 1.–2.-luokkalaisen vanhempi voi puolestaan saada osittaista hoitorahaa (103,84 e/kk).

Vaikka laki turvaa suurelle osalle äideistä osa-aikatyön mahdollisuuden, vastausten perusteella moni äideistä koki käytännössä tässä kuitenkin haasteita. Osassa vastauksista toivottiin yleisemmällä tasolla joustoa työelämään tai mahdollisuutta osa-aikatyöhön tuomatta tarkemmin esiin sitä, mitkä seikat estävät näiden toteutumista. Muutamissa vastauksissa kaivattiin esimerkiksi työnantajan vahvempaa tukea sekä yhteiskunnalta taloudellista tukea. Työajan lyhentämiseen tarkoitettu taloudellinen tuki (joustava hoitoraha, osittainen hoitoraha) ovat olleet verraten vähän hyödynnettyjä etuuksia (ks. esim. Pekkarinen & Tuomala, 2019; Kela, 2022) ja onkin mahdollista, että vanhemmat eivät joko tiedä näistä riittävästi, tai tuen euromäärä koetaan liian matalaksi.

Työnantajan tuki. Seuraavat vastaukset toimivat esimerkkeinä tilanteista, jossa osa-aikatyöhön ei käytännössä ole mahdollisuutta ja osa-aikatyön järjestelyt eivät käytännössä tuo helpotusta arkeen.

” – Lyhennetty työaika olisi myös kiva, mutta käytännössä omalla alalla tarkoittaa sitä, että teet samat työt lyhyemmässä ajassa ja pienemmällä palkalla, joka ei taas ole mitenkään kannattavaa.”

”Työajan lyhentäminen, niin että samassa suhteessa pienenee työn tekemisen määrä. Nyt tämä ei ainakaan esimies- ja asiantuntijat yössä toteudu, vaan käytännössä teet 100 prosentin työt 80 prosentin palkalla, kun sovitaan tilapäisestä hoitovapaasta. Yleiset loma-ajankohdat vapaaksi pienten lasten vanhemmille, koska yleensä lasten hoitopaikka muuttuu noina aikoina tilapäisesti, kun hoitajat lomilla (ainakin pienissä kunnissa).”

”Osittainen hoitovapaa on ollut hyvä apu työn ja perheen yhteensovittamisessa. Aiemmin työnantaja oli hurjan joustava ja antoi tehdä töitä niinä päivinä, kuin se perheen kannalta oli sopivinta. Nykyään joustoa ei valitettavasti löydy yhtä paljon.”

”Työssä ei suhtauduta myönteisesti esimerkiksi osittaiseen hoitovapaaseen niin, että olisi oikeasti sovittavissa työvuorot lasten hoidon kanssa siten, että lasten hoito onnistuu.”

Vastaajat kertovat toisinaan osittaisen hoitovapaan tarkoittavan samaa työmäärää vähemmillä viikkotyötunneilla ja vähemmällä palkalla. Lisäksi monet äideistä kokivat, että tarvetta olisi erityisesti työvuorojen joustavalle sopimiselle. Osa-aikatyöstä ei koeta olevan erityistä hyötyä, jos työaikoja ei voida sovittaa oman perheen tarpeisiin. Useampi esimerkiksi opetuslalla työskentelevä vastaaja myös koki, ettei lyhennetty työaika ole omalla alalla käytännössä mahdollista.

Osa-aikatyön käytännön järjestelyt aiheuttavat siis jonkin verran haasteita. Lisäksi vastauksissa nostettiin esiin työnantajan suhtautuminen perhevapaisiin. Työnantajalta toivottiin kannustusta, tukea ja ymmärrystä. Seuraavat vastaajat kertovat työnantajan suhtautumiseen liittyvistä toiveista:

"Se, että saisi hyvillä mielin tehdä lyhennettyjä työpäiviä tai lyhyempää viikkoa ainakin ensimmäiset puoli vuotta ja työnantaja kannustaisi siihen."

"Joustavuutta työnantajan suunnalta, sillä mikäli kotona on pieniä lapsia niin elämä on ennalta arvaamatonta. Ja vaikka olisikin oikeus tehdä lyhennettyä työviikkoa, sitä ei aina kuitenkaan katsota hyvällä. Se että töihin saisi mennä osa-aikaisesti, voisi aikaistaa työhön palaamista."

"Joustavat työaikajärjestelyt. Lyhennetty työpäivä tai työviikko. Joustavat järjestelyt lapsen esim. neuvolakäynteihin työaikana tai lapsen sairastaessa. Työnantajan tuki ja ymmärrys lapsiperheitä kohtaan."

Työnantajan toivottiin kannustavan osittaisen hoitovapaan käyttöön sekä ymmärtävän, tukevan ja joustavan lapsiperhearjessa. Kuten yksi äideistä edellä kuvaa, koettiin, ettei lyhennetyn työviikon käyttämistä välttämättä "katsota hyvällä".

Yhteiskunnan tuki. Vastaajat tunnistivat osan haasteista vaativan toimia ja tukea yhteiskunnalta tai valtiolta. Ennen kaikkea yhteiskunnalta toivottiin taloudellista tukea osa-aikatyön mahdollistamiseksi. Osassa vastauksista nousi esiin myös toive tasa-arvoisemmasta työ- ja perhe-elämästä. Haasteita tunnistettiin myös työmarkkinoilla, ja osa-aikatyön löytäminen koettiin toisinaan vaikeaksi.

"Osa-aikatyön (esim 60–80 %) helpompi saaminen. Hyvin monet työnantajat palkkaavat edelleen mieluummin täysiaikaisen työntekijän, kuin osa-aikaisen. Tähän toivoisin valtion suurempaa vastaantulemistä työnantajaa kohtaan, että osa-aikatyöntekijän palkkaaminen olisi työnantajalle kannattavampaa. Tällä saisimme monet kotiäidit paremmin työelämän syrjään kiinni, eikä pienten lasten kanssa vietetty kotielämä hankaloituisi niin radikaalisti, kuin että äiti aloittaisi heti kokoaikaisena työntekijänä."

"Suurimpana ongelmana itse koen määräaikaisen työsuhteen, josta olen perhevapaille jäänyt. Tuolloin menetän työpaikkani, kesälomani ja 3 kk palkallista äitiyslomaa. Tämä on haaste töihin palatessa kun joutuu etsimään uuden työn ja mahdollisuudet osa-aikaisentyön tekemiseen ovat heikommat."

Osa vastaajista kokikin äitien työhön paluun ja lapsen varhaiskasvatuksen aloittamisen olevan haastavaa tilanteessa, jossa äidillä ei ollut työsuhdetta entuudestaan. Osa-aikatyön löytäminen koettiin haastavaksi tai taloudellisesti kannattamattomaksi. Vastauksissa tunnistettiin myös äitien epävarmempi asema työmarkkinoilla. Eniten yhteiskunnalta toivottiin kuitenkin talou-

dellista tukea osa-aikatyön mahdollistamiseen. Monet kokivat osa-aikatyön kautta töihin palaamisen olevan taloudellisesti vaikeaa. Taloudellisia haasteita nostettiin esiin vastaajan toimialasta ja koulutuksesta riippumatta.

”Työnantajan puolen tukea että on mahdollista ja ok palata osapäiväisesti tai osaviikkoisesti työhön eikä heti kokopäiväisesti. Kelan puolelta parempaa/korkeampaa tukea siihen että tekee vain 20 h tai 30 h viikossa työtä.”

”Taloudellisesti kannattavampaa joustoa työhönpaluuseen. (Osittainen) hoitoraha ei ole sidoksissa ansioihin, joten osapäiväinen työskentely on minulle taloudellisesti iso menetys, enkä siksi pysty tekemään sitä pitkään.”

”Lisää joustavuutta siihen että työhön voisi palata osa-aikaisesti siten, että korvauksen taso olisi kohtuullinen (esimerkiksi tämänhetkinen kotihoidon tuki on tasoltaan sen verran matala, että pk-seudulla on hankala pyörittää elämää ellei työssäkäyvän puolison ansiotaso ole merkittävän korkea).”

”Taloudellista ja henkistä tukea tehdä lyhennettyä työaika, jottei pienen lapsen tarvitse olla kohtuuttoman pitkää päivää erossa vanhemmastaan. Lyhennetty työaika merkitsee alhaisempaa palkkatasoa ja vaikka pientä kompensatioita voi saada mikäli lapsi on selkeästi lyhyemmän päivän päiväkodissa, vaikuttaa tämä perheen talouteen.”

Tukijärjestelmän toivottiin tukevan vahvemmin osa-aikatyön aiheuttamaa taloudellista menetystä. Toisaalta sen toivottiin myös mahdollistavan helpommin esimerkiksi keikkatyön tekemisen. Osa-aikatyö nähtiin vastauksissa edelleen taloudellisena riskinä perheelle. Muutama vastaajista koki myös varhaiskasvatuksen asiakasmaksut suuriksi, kuten edellä esitetystä ja seuraavassa lainauksessa kuvataan.

”Aion itse palata pienemmällä tunti määrällä töihin kun kuopus menee päiväkotiin. Ongelmana tässä on että jo melko pienillä tuloilla päivähoitomaksu nousee korkeimpaan luokkaan ja palkkaa saa vähemmän. On iso summa maksaa asuntolainaa ja 2 lapsen päivähoitomaksut.”

Maaliskuussa 2017 astui voimaan Varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaki, joka muutti asiakasmaksujen tuloajoja ja maksuprosentteja niin, että monessa perheessä asiakasmaksut pienenevät. Tätä ennen varhaiskasvatuksen asiakasmaksuihin oli sovellettu lakia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista. Varhaiskasvatuksen asiakasmaksulakia muutettiin uudelleen vuonna 2018 alussa². Tulorajoja nostettiin niin, että monessa perheessä asiakasmaksut pienenevät edelleen. (Lahtinen & Svartsjö, 2020.) Näistä muutoksista huolimatta osassa vastauksista asiakasmaksut koettiin suuriksi perheen kuluihin ja osa-aikatyön myötä pienentyneeseen palkkaan nähden.

² Varhaiskasvatuksen asiakasmaksulakiin on tehty muutoksia myös myöhemmin. Tässä viitataan niihin lakimuutoksiin, jotka ovat koskeneet vuonna 2019 toteutetun kyselyn kohteena olevia perheitä.

2.4 Ammatinvalintaan, opiskeluun ja työnhakuun liittyvä ohjaus ja tuki

Pieni osa vastaajista kertoi tarpeesta saada tukea ja ohjausta työnhakuun ja koulutukseen ha-
keutumiseen. Tähän ryhmään luokiteltuja vastauksia oli 13 eli vain muutama vastaaja nosti ky-
seisiä teemoja esiin vastauksissaan. Vastauksia tuli sekä ansiotyössä että lapsen syntyessä ko-
tona olleilta äideiltä.

”Olen ollut opiskelija ensimmäisen lapsen syntyessä, joten minulla ei ole työpaikkaa
odottamassa. Koen, etteivät tietoni ja taitoni ole ajan tasalla työnhakua silmällä pi-
täen, vaikkakin paperilla ole vastavalmistunut KTM. Mahdollisuus käydä suuntaa an-
tavassa konsultaatiossa vaikka ammatinvalintapsykologilla tai orientoivia opintoja
avoimessa yliopistossa olisi kiva!”

”Tukea opiskelupaikan valintaan. Olen siis työtön ja koulut seuraavana edessä.”

”Olen jäänyt kotiin määräaikaisesta työsuhteesta joten kukaan ei minua töihin kaipaa,
niin töihin paluu ei ole mitenkään kiehtova ajatus, koska joudun paneutumaan työn-
hakuun aivan urakalla sitten kun töihin aion palata. – –”

”Apua sopivan työpaikan valitsemiseen jos sellaista ei jo valmiiksi ole, eikä turha-
maista aktiivimallia, jonka avulla pakotetaan menemään sellaisiin työpaikkoihin,
jotka ovat kaukana omista toiveista. Siinä kärsii sitten perhe-elämä jos joka päivä jou-
tuu stressaamaan epämiellyttävää työpaikkaa.”

Osa vastanneista koki työnhaun haastavaksi perhevapaiden jälkeen ja kaipasi tähän tukea.
Apua kaivattiin myös opiskelupaikan valintaan, kun koulutusta ei vielä ollut lainkaan. Edeltä-
vien vastausten lisäksi esiin nostettiin esimerkiksi sirpaleinen pätkätöistä koostunut työhisto-
ria ja sen aiheuttama haaste työelämään palaamiseen. Lisäksi uuden työn aloituksen ja lasten
hoidon järjestämisen yhdistäminen koettiin vaikeaksi, sillä hoitopaikan saaminen lyhyellä va-
roitusajalla koettiin haastavaksi.

2.5 Äitien toivoma arjen tuki

Työelämän ja varhaiskasvatuksen lisäksi äidit nostivat esiin monenlaisia kaipaamiaan arjen tu-
kimuotoja. Osa toiveista oli melko konkreettisia liittyen esimerkiksi kodinhoitoapuun ja iltapäi-
väkerhoihin. Toisaalta arjen keskelle kaivattiin myös henkistä tukea, neuvontaa, vertaistukea
sekä tukiverkostojen apua. Seuraavassa vastauksessa nuori, ennen lapsen syntymää opiskeli-
jana ollut äiti tiivistää monissa muissakin vastauksissa esiin tulleita toiveita:

”Apua kodin askareissa, mahdollisuus keskustella lapsesta ym. Vanhemmuuteen liit-
tyvistä asioista, lastenhoitoapua silloin tällöin.”

Tukiverkostot apuna lastenhoidossa. Tukiverkoston rooli korostui erityisesti lastenhoidossa. Tukiverkoston ja niiden puuttumisen merkitys näkyi vastauksissa tarpeina saada satunnaista lastenhoitoapua sekä apua lasten hakemisessa päivähoidosta.

”Tukiverkosta, eli esim. sukulaisia, isovanhempia jotka voivat tarvittaessa lyhyellä aikavälillä ottaa lapsia hoitoon tai käydä hakemasta hoidosta. Tuntuu hankalalta palkata lapsenvahti lyhyisiin tai nopeasti tulleisiin tarpeisiin.”

”Koska tukiverkkoja ei ole juurikaan lähellä, isovanhemmat asuvat eri paikkakunnalla ja mies on jatkuvasti töissä tai työmatkoilla, tarvitsisin konkreettisesti jonkun aikuisen toisinaan auttamaan. Esimerkiksi hakemaan lapsi joskus päivähoidosta jos töissä olisi tarvetta olla pidempään.”

”Satunnaista lastenhoitajaa. Toki tukiverkko on itsellä hyvä ja lapselle on aina järjestyntynyt hoitaja.”

”Olisi myös hienoa, että lähipiirissä olisi henkilöitä, joita voisi pyytää silloin tällöin avuksi esim. hakemaan lapsen päiväkodista tai olemaan kipeän lapsen kanssa.”

Vastausten perusteella tukiverkoston koettiin osin paikkaavan työn ja päivähoidon yhdistämisen haasteita. Kuten aiemmissa luvuissa kävi ilmi, vanhemmat toivovat joustavuutta päivähoidon sekä työn aikatauluihin. Kun näiden yhdistäminen hankaloituu, voivat tukiverkostot toimia tärkeänä apukeinona, esimerkiksi hakemalla lapsen päivähoidosta, kun vanhemman oma työpäivä venyy. Tukiverkoston puuttuessa tai niiden lisäksi monessa vastauksessa kaivattiin muuta satunnaista lastenhoitoapua.

Kodinhoitoapu. Osa äideistä esitti myös toiveita kodinhoitoavusta. Kodinhoitoapua kaivattiin erityisesti siivoamiseen ja ruuanlaittoon. Avun nähtiin tarjoavan mahdollisuuden olla enemmän lasten kanssa sekä saada itse levätä työpäivän jälkeen. Toisena konkreettisena toiveena oli avun saaminen lasten päivähoidosta hakemiseen.

”Arkisiivous ja kokkaus. Välillä aikaa omille päiviä unille tai omalle-ajalle ilman lasta.”

”Esimerkiksi käytännön apua kotitöihin eli arjen pyörytykseen, joka ei ole niin mukavaa kun on työstä kuormittunut. Se antaisi enemmän aikaa lapsille.”

”Siivousapua ja kotityöpalveluja kuten ruuanlaitto apua, jotta pystyisi viettämään aikaa lasten kanssa kotiin tultaessa!”

”Mielestäni iltaruuan saaminen päivän päätteeksi helpottaisi arjesta aiheutuvaa kuormitusta ja olisi enemmän aikaa antaa lapselle.”

”Arkea rauhoittaisi se, että päivää voisi lyhentää niin ehtisi päiväkotireissut ja kauppa-asiointit tehdä kohtuullisessa ajassa ilman läkähdyttävää kiirettä ja kiukkua.

Perheille tarjottu kotiapu on kunnissa näivetetty koskemaan vain todellisia ongelma-perheitä. Usein auttaisi jo se, että olisi joku joka edes joskus hakisi lapset hoidosta niin ehtisi käymään kaupassa tai hoitamaan muita tärkeitä asioita tai palaamaan työmatkalta.”

”Tarvitsisin tukea siinä, että joku muu kuin minä tai lapsen isä hakee lapsen päiväkodista klo 16, kun lapsi on vielä pieni (n. 3-vuotiaaseen asti). Työmatkaan päiväkodille on ruuhkassa 45 min ja en haluaisi pitää 1,5-vuotiaasta lastani päiväkodissa klo 17 asti, mutta ilmeisesti on pakko, koska en pääse millään lähtemään töistä joka päivä klo 15 jälkeen. – – Kela voisi siis tukea pikkulasten vanhempia kotihoitajan avulla, joka voisi esim. 3 päivänä viikosta avustaa lapsen haun kanssa.”

Apua arjen askareisiin kaivattiin vastaajien iästä, koulutuksesta ja toimialasta riippumatta. Monissa vastauksissa nousi esiin tarve saada hengähdystauko ja toisaalta mahdollisuus viettää rauhassa aikaa lapsen kanssa. Kaikki vastaajat eivät tarkentaneet, miltä taholta kotihoitoapua kaivataan. Osa kuitenkin kertoi toivovansa tukea nimenomaan yhteiskunnalta esimerkiksi kodinhoitajan muodossa. Yksi vastaajista koki kunnallisen kotiavun kohdistuvan vain ”ongelma-perheisiin”. Jonkinlaista kodinhoitoapua tai satunnaista lastenhoitoapua kaivattiin vastausten perusteella kuitenkin monissa ja monenlaisissa perheissä.

Äitien toiveissa vertaistuki, ohjaus ja neuvonta. Arkeen kaivattiin myös henkistä tukea. Tämä näkyi vastauksissa toiveina esimerkiksi kerhotoiminnasta, vertaistuesta, mentoroinnista ja ohjauksesta.

”Perhetoimintaa arkisin kerran viikossa työpäivän jälkeen yhteisesti kaikille samanikäisille lapsille ja perheille. Siellä olisi maksua vastaan ruokailumahdollisuus. Siitä olisi suuri ilo ja apu ja erityisesti se olisi tärkeä vertaistuen mahdollistaja!”

”Ehkä jotain mentorointia, vertaistukea...”

”Keskustelu- ja suunnitteluapua, missä voi olla molemmat vanhemmat läsnä (myös englanniksi).”

”Keskusteluapua ja ajoittain apua rankkoina päivinä kodin sekä lasten hoitoon.”

”Tukea varmasti tarvitsen. Perheeni on jonkin verran apuna, mutta tukea, lähinnä henkistä, kaipaisin kyllä. Neuvolassa olisi hyvä, että saisi tukea tällaisiin asioihin. Varsinkin kun työpaikalla äitiyslomaani ei suhtauduttu positiivisesti. Muutenkin olisi ollut hyvä, jos työasioistakin olisi puhuttu. Miten äitiys vaikuttaa työelämään, miten se tulee muuttumaan. ja käytännön asiat, kuten päiväkotit, harrastukset jne.”

Toiset vastaajista kokivat kaipaavansa vertaistukea ja toimintaa yhdessä muiden vanhempien kanssa. Osa taas peräänkuulutti keskusteluapua asiantuntijoilta. Monissa vastauksissa vastaajat eivät nimenneet tahoa, jolta keskusteluapua tai mentorointia toivottiin. Edellä eräs vastaajista mainitsee, että olisi kaivannut henkistä tukea neuvolasta.

Yleisen henkisen tuen lisäksi kaivattiin neuvontaa ja ohjausta erityisesti kodinhoitoon ja lapsiperheiden arkeen sekä osa-aikatyön mahdollisuuksiin ja lapsiperheille suunnattuihin tukiin liittyen. Perheiden arkea koskettava ohjaustarve liittyi vastausten perusteella arjen sujuvoittamiseen ja työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen.

”Ohjausta lasten hoidon ja työhön palaamisen suhteen ja kuinka tasapainottaa kodinhoitoon, lastenhoidon ja työn.”

”Käytännön vinkkejä kotitöiden suossa selviämiseen (esim. että on ravitsemuksellisesti ihan OK muuttaa perheen ateriatyymiä niin että päiväkodista tullessa syödään välipala/iltapalaa vastaava pieni ja helppo snack ja varsinainen iltaruoka on vasta noin klo 19 maissa jolloin aikaa ruoanlaitolle jää enemmän).”

”Vinkkejä arjen pyörytykseen: taaperon ruokareseptejä, mitä vaatteita ja varusteita tulee hankkia päiväkotia varten, vinkkejä ajan hallintaan/aamujen ja iltojen helpotukseen.”

Arjen pyörytykseen ja vanhemmuuteen liittyvän neuvonnan lisäksi vanhemmat kaipasivat ohjausta liittyen lapsiperheiden taloudellisiin tilanteisiin. Erityisesti ohjausta toivottiin osa-aikatyön tekemisen taloudellisten vaikutusten arviointiin, kuten päivähoitomaksujen määräytymiseen ja lapsiperheiden tukiin.

”Opastusta raha-asioissa. Sellaista, jossa katsottaisi meidän perhettä parhaiten palveleva vaihtoehto kun mietitään työhöpaluuta vs kotihoidontuella lapsen hoitamista.”

”Kelan tukien selvittäminen osa-aikaisen työn tekemisen kantilta tuntuu vaikealta.”

”Neuvoja ja ohjausta miten osa-aikaisuus vaikuttaa lapsen hoitoon ja miten päivähoitomaksu määräytyy.”

”Selkeämpiä esimerkkejä tuista ja mihin rahaa menee hoitomaksuissa yms. Käytännön esimerkkejä eri tilanteista. Ajatellaan tilanne: isä on vakituisesti töissä ja lapsi lähtee päiväkotiin ja äiti A, lähtee takaisin töihin B, lähtee takaisin töihin 75 % C, lähtee opiskelemaan ja tekee keikkaa D, lähtee opiskelemaan. Kuinka näissä tilanteissa mikäkin vaikuttaa tukiin ja muihin maksuihin?”

”Minulle on vielä kovin epäselvää erilaiset vaihtoehdot kokopäiväiselle työlle. Myös tukien ja päivähoitomaksujen selvittäminen on haastavaa. Pelkään että minulta jää saamatta jotakin/minulle maksetaan liikaa ja joudun palauttamaan tms. En osaa sanoa mikä tähän olisi paras ratkaisu, ehkä se että olisi jokin info ja samalla voisi vaikka jonkun kanssa jutella mikä olisi juuri meidän tilanteeseen järkevin ratkaisu.”

Luvussa 2.1 kuvailtiin, kuinka vanhemmat toivoivat tietoa ja opastusta varhaiskasvatuksen vaihtoehtoista ja varhaiskasvatukseen siirtymisestä. Lisäksi apua kaivataan vastausten perusteella myös laajemmin työn ja lastenhoidon yhdistämiseen. Useammassa vastauksessa nousi esiin tarve saada apua perheen koko tilanteen ja esimerkiksi eri vaihtoehtojen taloudellisten vaikutusten arviointiin. Osa äideistä näyttäisi siis kaipaavan apua vaihtoehtojen selvittelyyn jo ennen työn aloittamista, jotta he osaisivat tehdä omaan tilanteeseensa sopivia ratkaisuja lastenhoidon ja työn yhdistämisen suhteen.

2.6 Ympäristön asenteet

Vastausten perusteella osa äideistä kokee vanhemmuuteen liittyviä paineita. Vanhemmuuteen liittyvät odotukset sekä työn ja perheen yhdistäminen aiheuttivat osassa vastaajista esimerkiksi riittämättömyyden tunnetta ja huonoa omaatuntoa.

”En ole vielä siirtynyt takaisin työelämään, joten tähän on vaikea vastata. Tuntuu kuitenkin erittäin haasteelliselta yhdistää työ- ja perhe ilman jatkuvaa huonoa omaatuntoa.”

”Työn ja perheen yhteensovittaminen on mielestäni ongelmattonta. Enemmän haasteita on siinä että pärjää arjessa lasten kanssa. Vaatimukset tai odotukset äideille ovat melko korkeita.”

Osa vastaajista toivoi myös, että perheet saisivat vapaammin päättää perhevapaiden käytöstä ja työelämään siirtymisestä. Vastaajat kokivat paineita siirtyä työelämään omia toiveitaan aikaisemmin.

” – – Toivoisin että perheet saisivat itse päättää kasvattavatko he lapsiaan kotona vai päivähoitossa ja erityisesti kotona hoitavien vanhempien panosta tulisi arvostaa samalla tavalla kuin työssäkäyvien eikä painostaa kaikkia töihin kodin ulkopuolelle kun lapset ovat vielä pieniä.”

”Osa-aikaisen työn monimuotoisemman tekemisen ja mahdollista rahallisen tuen tarvetta pitäisi miettiä. Ikävää, että kotihoidontukea pyritään poistamaan ja aikuisia pakotetaan aikaisemmin työhön. Perimmäinen pointti ei taida olla lasten hyvinvointi vaan vanhempien töihin ja veron maksamiseen saaminen. Tahtoisin luoda uraa, mutta ymmärrän sen, että lapset ovat pieniä vain pienen hetken ja lasten kanssa kotona vietetty aika on tärkeintä aikaa koko perheen hyvinvoinnin kannalta. Tästä syystä vanhempia ei saisi pakottaa liian aikaisin töihin.”

”Mielestäni alle 2-v on ihan liian nuori päiväkotiin, mutta kotihoidon tuen pienuuden vuoksi joudumme laittamaan lapsen aikaisemmin päivähoitoon. Tämä tuntuu stressaavalta ja syyllistän tästä itseäni.”

Vastaajat kokivat myös, ettei lapsen kotihoitoa välttämättä arvosteta yhteiskunnan taholta, vaan äideiltä odotetaan varhempaa työelämään siirtymistä. Samalla saatettiin kokea syyllisyyttä lapsen omasta mielestä liian aikaisesta varhaiskasvatuksen aloituksesta. Toisaalta osa vastaajista koki, että myös lapsen liian aikainen hoitoon laittaminen herättää ihmetystä:

” – – Mainitsisin vielä, että olisin kaivannut ympäröiviltä ihmisiltä parempaa suhtautumista omaan töihin menooni lapseni ollessa yhteiskunnan silmissä ’liian pieni’ äidin töihin menoon. Tämä oli selvästi perheelle paras ratkaisu, uraorientoitunut äiti ja lapsen hoidosta nauttiva isä sekä tietenkin lapsi olimme kaikki oikein tyytyväisiä. Tähän ehkä Kela julkisena organisaationa voisi vaikuttaa tuomalla esiin enemmän sitä, että perhevapaiden jakaminen on jokaisen perheen oma valinta.”

”Olisin toivonut kannustusta. Lapseni oli ’niin’ nuori kun aloitti päiväkodissa että sitä kauhisteltiin. Se aiheutti minulle ajoittain huonon omantunnon. Hän oli 1 v ja 4 kk kun aloitti päiväkodissa. Eli ei kuitenkaan ihan pieni vauva enää.”

Vanhempiin, tässä tapauksessa erityisesti äiteihin, kohdistuu siis ristiriitaisiakin odotuksia. Toisaalta äidit kokevat, että heiltä odotetaan mahdollisimman aikaista työhön siirtymistä. Toisaalta pienen lapsen kodin ulkopuoliseen hoitoon laittaminen aiheuttaa syyllisyyttä ja toisinaan ihmetystä myös ulkopuolisilta. Vastauksissa nousi myös esiin se, miten odotukset äitejä kohtaan voivat olla erilaisia kuin isiä kohtaan.

”Asenneilmapiirin muutosta; mieheltäni ei kysytty kertaakaan, miten hän raaskii laittaa 15 kk poikamme hoitoon kun taas minä olen saanut selitellä asiaa suunnilleen kasjonossa tuntemattomille. Mieheni on lisäksi saanut paljon kehuja ja kannustusta (mikä on tietysti hieno asia tavallaan) oltuaan 5 vk poikamme kanssa kotona.”

”Tarvitsisin yhteiskunnan, jossa miehetkin hoitaisivat pieniä lapsia yhtä paljon kuin naiset ja myös työnantajat hyväksyvät sen. Olemme korkeakoulutettu pariskunta pääkaupunkiseudulta, ja vaikka monet miehet tuttavapiirissämme jo pitävät hoitovapaata esim. 6 kk (oma puolisoni mukaan lukien), erittäin harvinaista on siltikin se, että vapaat todella jaettaisiin puoliksi. Tällainen isän ’vain’ 6 kk hoitovapaa ei näemmä työnantajan mielestä edellytä sijaisen etsimistä, mikä tarkoittaa tietenkin sitä, että miehen on stressaavampaa jäädä pois työelämästä, mukaan lukien pomon erikoiset kommentit siitä kuinka vaikeaa nyt on, kun hän on juuri NYT jäämässä (vaikka asia on ollut tiedossa jo ennen lapsen syntymää).”

”Muille äideille kasvatusta siihen, että myös isä voi jäädä lapsen kanssa kotiin eikä työhön palaava äiti ole mitenkään viallinen.”

”Olen koulussa töissä ja rehtorit suhtautuvat perhe-elämään myönteisesti ja ymmärtäväisesti. Näin ei kuitenkaan ole kaikkien työnantajien keskuudessa. Siksi myös isien pitäisi olla kotona lasten kanssa ilman äitiä, että perhe-elämän ymmärrys jakaantuisi myös ei-naisvaltaisille aloille ja vastuu perhe-elämästä molemmille puolisoille.”

Vastausten perusteella sekä työpaikalla että laajemmin yhteiskunnassa äidin oletetaan ottavan lapsen toista vanhempaa suurempi hoitovastuu. Isän kotiin jääminen tai perhevapaisten puoleksi jakaminen koetaan edelleen poikkeuksellisena tilanteena. Kysely on toteutettu ennen perhevapaaudistusta, joka astui voimaan 1.8.2022.

2.7 Äitien näkemyksiä lasten kotihoidosta ja varhaiskasvatuksesta aloittamisesta

Monissa äitien avovastauksissa pohdittiin sopivaa ajankohtaa lapselle siirtyä kodin ulkopuoliseen hoitoon sekä samalla kotihoidon merkitystä. Moni vastaaja halusi, tai olisi halunnut hoitaa lasta kotona pidempään kuin siihen noin 10 kuukauden ikään, johon vanhempainvapaa ulottuu (kyselyn toteutushetkellä loppuvuonna 2019).

”Olen lähtenyt töihin lasten vanhempainvapaan päätyttyä. Se on ollut taloudellisesti perheessämme välttämätöntä, koska nyt osittain opiskelemme ja puoliso oli aikaisempien lasten syntyessä työtön. Koen, että perhevapaaudistuksessa on tärkeää huomioida perheiden erilaiset tarpeet ja antaa vanhemmille vapaus valita omaan elämäntilanteeseen sopiva tapa olla perhevapaalla. Jos taloudellisesti olisimme pärjänneet, olisin jäänyt kotihoidon tuella kotiin.”

”Meidän perhe pitää tärkeänä, että lapsella on tiettyjä valmiuksia, ennen kuin hän siirtyy kodin ulkopuolelle hoitoon. Haluammekin hoitaa lasta kotona ainakin 2-vuotiaaksi asti. Tätä halua rajoittaa kuitenkin vanhempainrahakauden pituus ja kotihoidon tuen vähäinen euromäärä. Eli kaipaisin lisää rahallista tukea lapsen kotihoitoon.”

”Meillä vauva oli täysimetyksellä ensimmäiset 6 kk, joten isän olisi täysi mahdottomuus olla äidin vertainen hoitaja. Imetystä suositaan jatkettavan 1–2 v asti, joten minusta olisi hyvä turvata tähän taloudellinen mahdollisuus äidillä. 10 kk on vielä aivan liian pieni päiväkotiiin. Silloin kun lapsi osaa edes vähän kertoa tarpeistaan esim. Mikä itkettää, onko esim. nälkää, jano, kylmä, ikävä. Voi päiväkodin aloittaa.”

Pienen lapsen kotihoitoa perusteltiin lapsen ja koko perheen hyvinvoinnilla sekä esimerkiksi imetyksellä. Osa äideistä koki, ettei pieni lapsi välttämättä ole vielä valmis kodin ulkopuoliseen hoitoon, vaan varhaiskasvatukseen siirtyessä lapsella tulisi olla tietyt valmiudet. Toisinaan vastauksissa nostettiin esiin kokemus siitä, ettei kotihoitoa arvosteta tarpeeksi. Monet vastaajista kokivat tärkeäksi, että perhe saisi päättää lapsensa hoidosta itsenäisemmin. Taloudelliset tekijät vaikuttivat kuitenkin vastausten perusteella merkittävästi siihen, milloin varhaiskasvatus päätetään aloittaa.

”Haluaisin olla lapsen kanssa pidempään kotona, mielestäni 9 kk vanha lapsi on liian pieni päivähoitoon. Parempaa kotihoidontukea ainakin siihen asti kun lapsi on 1,5 v.”

”Kotihoidontuki pitäisi alkaa vasta 2-vuotiaana, siihen asti vanhemmille tulisi mahdollistaa erilaisen tuen avulla kotona oleminen.”

”Jos vanhemmat voi olla kunnolla pitempään kotona ilman rahamenojen huolia niin itsekin laittaisin vasta 3 vuotiaana päiväkotiin, mutta valitettavasti joutui laittamaan jotta rahaa saa.”

”Mielestäni alle 2-v on ihan liian nuori päiväkotiin, mutta kotihoidon tuen pienuuden vuoksi joudumme laittamaan lapsen aikaisemmin päivähoitoon. Tämä tuntuu stressaavalta ja syyllistän tästä itseäni.”

”Olisi hienoa, jos voisi olla kotona lapsen kanssa rauhassa ja kohtuullisilla tuloilla siihen asti kun lapsi täyttää 1,5 v – 2 v. Jos kodinhoidontuki ei olisi niin pieni, niin voisin äitinä olla kotona esim. siihen asti kun lapsi on 1,5 v ja isä olisi sitten loput 6 kk, kunnes lapsi täyttää 2 v. Perheen talous ei tästä kokisi liian kovaa kolausta ja pieni lapsi saisi kasvaa rauhassa sopivaan tarhaikään.”

”Mielestäni on ihan käsittämätöntä, että oletetaan lapsen menevän hoitoon 9 kuukauden ikäisenä tai sitten äidin (tai isän) olevan mitättömällä korvauksella kotona. Pidemmät vanhempainvapaat mahdollistaisivat vanhempien työhön palaamisen huomattavasti helpommin.”

Näkemyks pienien lapsen kotihoidon tärkeydestä nousi usein esiin yhdessä taloudellisten tekijöiden kanssa. Monet vastaajista kertoivat, että hoitaisivat lastaan pidempään kotona, mikäli se olisi taloudellisesti mahdollista. Vastaajat esittivät tästä näkökulmasta usein myös kehitysehdotuksia perhevapaiden tukimuotoihin. Näkemyksiä perusteltiin lapsen sopivalla iällä siirtyä varhaiskasvatukseen. Samalla sopivasta iästä oli kuitenkin monenlaisia erilaisia näkemyksiä.

Samassa kyselyssä, josta tämän työpaperin avoimet vastaukset on kerätty, kysyttiin myös vanhempien mielipidettä siitä, minkä ikäisenä lapsi on valmis aloittamaan kodin ulkopuolisessa hoidossa. Yleisimmin äidit olivat sitä mieltä, että 1,5–2 vuotta on lapselle sopiva ikä aloittaa kodin ulkopuolisessa hoidossa. Näin vastasi 42 % äideistä. Neljännes olisi valmis laittamaan tätä nuoremman lapsen hoitoon. Vain noin 3 % on sitä mieltä, että alle vuoden ikäisen lapsen voi laittaa kodin ulkopuoliseen hoitoon. Sen sijaan lähes kolmannes äideistä vastasi sopivaksi iäksi vähintään 2,5 vuotta ja peräti vajaa viidesosa vähintään 3 vuotta. Korkeammin koulutetut äidit olisivat valmiita laittamaan lapsensa kodin ulkopuoliseen hoitoon hieman aiemmin kuin alemman koulutuksen käyneet. (Saarikallio-Torp & Miettinen, 2020; Saarikallio-Torp ym., 2020.)

Sekä avoimien että edellä esiteltyjen tulosten perusteella suuri osa äideistä ei ole valmis laittamaan lastaan hoitoon (kyselyn toteutushetkellä olleen, aiemman perhevapaajärjestelmän mukaisen) vanhempainvapaan päättyessä eli lapsen ollessa alle yksivuotias. Se, kuinka pitkään kotihoitoa haluttaisiin jatkaa, vaihtelee jonkin verran. Äitien kyselyssä antamien avointen vastausten perusteella nykyinen tukijärjestelmä ei vastaa kaikkien perheiden toiveisiin sopivasta varhaiskasvatuksen aloitusajankohdasta.

3 Yhteenveto

Kelan tutkimusyksikkö toteutti vuodenvaihteessa 2019–2020 Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyn pienten lasten vanhemmille. Osana kyselyä kyselyn kohteena olevilta äideiltä kysyttiin avoimella kysymyksellä, minkälaista tukea tai apua he tarvitsevat tai olisivat tarvinneet työelämään siirtymisessä tai työn ja perheen yhteensovittamisessa. Tässä työpaperissa esitettiin avoimeen kysymykseen vastanneiden äitien näkemyksiä tuen tarpeesta. Vastauksia kysymykseen kertyi yhteensä 501, mikä on 42 % kaikista Äitiyspakkaus- ja perhevapaakyselyyn vastanneista äideistä.

Suurin osa vastaajista kaipasi joustoa työelämään. Joustoa kaivattiin erityisesti osa-aikatyön muodossa. Vaikka laki turvaa tietyin ehdoin pienten lasten vanhemmille osa-aikatyön mahdollisuuden, koki moni vastaajista osa-aikatyön järjestämisessä haasteita. Osa-aikatyöhön ei omassa työssä koettu olevan käytännössä mahdollisuutta tai osa-aikatyön järjestelyt eivät vastanneet oman perheen tarpeita. Osa niistä vastaajista, joilla ei ollut voimassa olevaa työsuhdetta, kokivat osa-aikaisen työn löytämisen vaikeana. Lisäksi osa-aikatyö koettiin taloudelliseksi haasteeksi ja tähän toivottiinkin monessa vastauksessa yhteiskunnalta tukea. Vanhemmat eivät joko tiedä nykyisistä tukimahdollisuuksista (joustava hoitoraha, osittainen hoitoraha), tai sitten tuen tasoa pidetään liian matalana. Osa-aikatyön lisäksi työelämältä kaivattiin ymmärrystä pikkulapsiperheen arkeen. Vastaajat toivoivat työnantajan suhtautuvan ymmärtäväisesti ja kannustavasti työn ja perheen yhdistämiseen.

Toinen suuri teema äitien vastauksissa liittyi lastenhoidon järjestämiseen ja varhaiskasvatukseen vaihtoehtoihin. Pitkään kotona olleet äidit nostivat varhaiskasvatukseen ja lastenhoidon järjestämiseen liittyviä tekijöitä esiin useammin kuin ne äidit, jotka olivat palanneet tai palautumassa töihin nopeammin. Moni vastaajista kaipasi lisää tietoa ja neuvontaa erilaisista lastenhoidon järjestämisen vaihtoehtoista. Vaikka vuonna 2018 voimaan tulleen varhaiskasvatustuksen (L 540/2018) uudistuksen mukaan kunta on velvollinen tarjoamaan huoltajille ohjausta käytettävissä olevista varhaiskasvatustalouksista, näkyi monissa vastauksissa edelleen tiedon tarve. Toinen varhaiskasvatukseen liittyvä esiin noussut haaste oli työn ja päiväkodin aikataulujen yhdistäminen. Äidit kokivat aikataulujen luovan kiireen tuntua arkeen ja pidentävän lapsen hoitopäiviä turhan pitkiksi. Erityisesti vuorotyössä olevat vanhemmat kokivat varhaiskasvatustalouksien vastaavan toisinaan huonosti perheiden tarpeisiin. Tällöin saatettiin jopa pidentää perhevapaita lastenhoidon järjestämiseksi.

Merkittävä teema äitien vastauksissa varhaiskasvatukseen liittyen oli myös varhaiskasvatuksen laatu. Moni vastaajista painotti pienten ryhmäkokojen, tarpeellisten resurssien ja hoitopaikkojen saatavuuden tärkeyttä. Laadukas varhaiskasvatusta nähtiin tärkeänä tekijänä työelämään siirtyessä. Vastaajat kokivat, että sopivan ja laadukkaan päiväkotipaikan löytymisellä oli vaikutusta myös työelämään paluuseen. Erityisesti suurissa kaupungeissa koettiin haasteita sopivan paikan löytymisessä. Osa vastaajista kertoi myös lykkäävänsä työhön paluuta varhaiskasvatuksen laatuun ja saatavuuteen liittyen seikkojen vuoksi.

Työn ja perheen yhteensovittamiseksi toivottiin myös erilaisia arjen tuen muotoja. Tukiverkot toimivat vastausten perusteella monin paikoin tärkeänä tukena arjessa. Samalla tukiverkkojen puute näkyi tarpeena saada esimerkiksi satunnaista lastenhoitoapua lapsiperheen akuuteissa tilanteissa. Lisäksi vastauksissa toivottiin arkeen helpotusta kodinhoitoavun muodossa. Vastaajat kokivat, että apu siivouksessa, ruuanlaitossa ja lasten hakemisessa päiväkodista toisi tarvittavan levähdyshetken vanhemmille sekä tarjoisi mahdollisuuden viettää aikaa enemmän lapsen kanssa. Lisäksi vanhemmat kaipasivat arkeen henkistä tukea, ohjausta ja neuvontaa. Toiveet vaihtelivat vertaistuesta ja kerhotoiminnasta asiantuntijoiden apuun. Monet vastaajista kaipasivat ohjausta myös työhön paluuseen liittyviin taloudellisiin ratkaisuihin. Vastausten perusteella työn ja perheen yhdistäminen ja esimerkiksi osa-aikainen työhön paluu muodostavat kokonaisuuden, jonka taloudellisia ja muita vaikutuksia on omin avuin vaikea arvioida. Tähän toivottiin apua ja ohjausta.

Vain pieni osa vastaajista nosti esiin tarpeen saada tukea ammatinvalinnassa, opiskelussa tai työnohauksessa. Tukea kaivattiin esimerkiksi opiskelupaikan valintaan tilanteessa, jossa tutkintoa ei ollut vielä entuudestaan. Lisäksi jonkin verran toivottiin apua itselle sopivan työn löytämiseen. Tukea työnhakuun kaivattiin silloin, kun työpaikkaa ei ollut valmiina, vaan perhevapaille oli jääty esimerkiksi valmistumisen jälkeen tai määräaikaisesta työsuhteesta.

Perheen ja työn yhteensovittamiseen liittyi myös ympäristön asenteita ja yhteiskunnan odotuksia. Äidit kokivat paineita siirtyä toiveitaan aikaisemmin työelämään, mutta samalla syyllisyyden tunnetta tästä. Toisaalta osa vastaajista koki saaneensa osakseen ihmettelyä lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa 'liian aikaisessa ikävaiheessa'. Vanhemmuuteen saattaa siis kohdistua hyvinkin ristiriitaisia odotuksia. Samoin odotusten nähtiin olevan myös erilaisia isiä ja äitejä kohtaan. Vastaajat kokivat, että äidin odotetaan edelleen ottavan perheessä suurempi hoivavastuu.

Osa vastaajista koki, ettei lasten kotihoitoa arvosteta tarpeeksi. Äidit kokivat tärkeänä, että perheet saisivat itsenäisemmin päättää perhevapaiden käytöstä ja työhön paluun ajankohdasta. Kotihoidon merkitys nousi monissa vastauksissa esiin yhdessä taloudellisten tekijöiden kanssa. Monet toivoivat, että olisivat voineet tai voivansa vielä olla pidempään kotona hoitamassa lasta, jos tämä olisi taloudellisesti mahdollista. Suomessa kotihoidon tuki on erityisen suosittu tukimuoto (Miettinen & Saarikallio-Torp, 2022; Saarikallio-Torp ym., 2020) ja tämä näkyi myös vastauksissa. Äidit kokivat, ettei lapsi ole valmis kodin ulkopuoliseen hoitoon vielä vanhempainvapaan päättyessä eli lapsen ollessa alle vuoden ikäinen.

Tärkeimpänä tekijänä työn ja perheen yhdistämisen helpottamisessa nähdään joustavat ja laadukkaat varhaiskasvatuspalvelut sekä joustava työelämä esimerkiksi taloudellisesti kannattavan osa-aikatyön muodossa. Lisäksi äidit kaipasivat ohjausta ja tukea työn ja perheen yhdistämiseen liittyviin ratkaisuihin. Perheiden toivotaan saavan tehdä vapaammin päätökset työhön paluun muodosta ja ajankohdasta sekä kotihoidosta. Moni vastaajista ei ollut valmis laittamaan lastaan varhaiskasvatukseen vielä vanhempainvapaan päättyessä, minkä vuoksi kotihoidon tuelle jäädään ainakin joksikin aikaa.

Lähteet

Alasuutari, M., Lammi-Taskula, J., Riikonen, A., & Kannel, L. (2022). *Lastenneuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyö ja palveluohjaus*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-064-6>

Kela. (2022). *Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2021*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022050432655>

Koskenvuo, K. (2016). Perhevapaiden vaikutus eläkkeeseen 1980-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa A. Haataja, I. Airio, M. Saarikallio-Torp, & M. Valaste (toim.). *Laulu 537 566 perheestä: Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. (s. 116–134). Kela. <http://hdl.handle.net/10138/163822>

Kuivalainen, S., Järnefelt, N., Kuitto, K., & Ritola, S. (2019). *Naisten ja miesten eläke-erot: Katsaus tutkimukseen ja tilastoihin*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4122-9>

L 55/2001. Työsopimuslaki.

L 540/2018. Varhaiskasvatustilastointilaki.

Lahtinen, J., & Svartsjö, M. (2020). *Varhaiskasvatuksen asiakasmaksut, kuntien käytännöt: Selvitys kuntien varhaiskasvatuksen asiakasmaksuperiaatteista ja toimintatavoista*. Suomen Kuntaliitto ry. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2020/2088-varhaiskasvatuksen-asiakasmaksut-kuntien-kaytannot>

Miettinen, A., & Saarikallio-Torp, M. (2022). *Äitien kotihoidon tukijaksot lyhentyneet -väestöryhmittäiset erot yhä suuria* [käsikirjoitus lähetetty julkaistavaksi].

Pekkarinen, T., & Tuomala, J. (2019). *Joustavan hoitorahan työllisyysvaikutusten arviointi*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-768-0>

Räsänen, T., Miettinen, A., & Saarikallio-Torp, M. (2020). Äidin työmarkkina-asema ja lasten kotihoidon pituus. *Talous ja Yhteiskunta*, 48(1), 24–29. <https://labore.fi/wp-content/uploads/2020/04/ty12020.pdf>

Saarikallio-Torp, M., & Miettinen, A. (9.9.2020). Vanhempien mielestä 1,5–2 vuotta on sopiva ikä lapselle aloittaa kodin ulkopuolisessa hoidossa. *Tutkimusblogi*. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5552>

Saarikallio-Torp, M., & Miettinen, A. (2021). Family leaves for fathers: Non-users as a test for parental leave reforms. *Journal of European Social Policy*, 31(2), 161–174. DOI: doi.org/10.1177/0958928721996650

Saarikallio-Torp, M., Miettinen, A., & Heinonen, H-M. (19.2.2020). Kotihoidon tuen kannatus edelleen vahvaa: Asenteet leikkaamista kohtaan kuitenkin lieventyneet. *Tutkimusblogi*. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5204>

Tilastokeskus. (2021). *Työvoimatutkimus: Perheet ja työ vuonna 2020*. https://www.stat.fi/til/tyti/2020/14/tyti_2020_14_2021-11-02_fi.pdf

Valkama, V., Saarikallio-Torp, M., & Heinonen, H-M. (2020). *Äitiyspakkaus käyttäjien puntarissa X*. Kela. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20201215100809>

Liite

Liitetaulukko. Äitien ilmoittama tuen tarve työelämään siirryttäessä taustamuuttujien mukaan. Avokysymyksen vastausten perusteella kaksi eniten mainittua tuen tarvetta.

	Lastenhoidon järjestäminen ja erilaisten paikallisten vaihtoehtojen selventäminen		Työn joustavuuden mahdollisuudet	
	N	%	N	%
Koulutus				
Peruskoulu/lukio	16	9	14	5
Ammatillinen koulutus /opistotaso / alempi AMK	100	58	137	54
Ylempi AMK / yliopistotaso	57	33	104	41
Yhteensä	173	100	255	100
Toimiala				
Terveystenhoito/sairaanhoito	45	27	78	31
Opetus, koulutus, sosiaali- ja terveys	34	21	63	25
Kauppa, majoitus ja ravitsemus, taide- ja viihdeala	28	17	30	12
Informaatio ja viestintä, tutkimus, hallinto, rahoitus	35	21	52	21
Rakentaminen ja kiinteistöala	6	4	12	5
Liikenne, kuljetus ja varastointi	2	1	2	1
Teollisuus	7	4	7	3
Rikosseuraamus, maanpuolustus, alkutuotanto	8	5	4	2
Yhteensä	165	100	248	100
Lapsiluku				
1	89	51	114	45
2	61	35	97	38
3	10	6	32	13
4 tai enemmän	13	8	12	5
Yhteensä	173	100	255	100
Ikä				
25 v ja nuoremmat	17	10	15	6
26–30 v	50	30	75	30
31–35 v	67	40	99	39
36 v ja vanhemmat	33	20	62	25
Yhteensä	167	100	251	100